

EKONOMİK KRİZİN KOBİ'LER ÜZERİNE ETKİSİ: KAHRAMANMARAŞ'TA BİR ALAN ARAŞTIRMASI*

EFFECTS OF ECONOMIC CRISES ON SMES: A FIELD RESEARCH IN KAHRAMANMARAŞ

Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü,
Kahramanmaraş/Türkiye

Feyzi YAŞAR

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD, Kahramanmaraş/Türkiye

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, 2008 ekonomik krizinin Kahramanmaraş ili tekstil sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerindeki finansal etkilerini belirlemektir. Çalışma, Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren ve Kahramanmaraş Sanayi ve Ticaret Odası'na bağlı, personel sayısı 10-249 arası olan KOBİ'ler üzerinde yapılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler anket yoluyla derlenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, yaşanan ekonomik kriz, Kahramanmaraş'ta tekstil sektöründe faaliyet gösteren birçok işletmeyi olumsuz etkilemiştir. Finansal planlama, ihracat, ithalat yapmayan, finans yöneticisi bulundurmayan ve finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek almayan işletmelerin daha fazla etkilendiği tespit edilmiştir. İşletmelerin krizden etkilenme derecesi, işletmenin faaliyet yaşı ve istihdam ettiği işçi sayısına göre farklılık göstermemekte, hukuki yapısı, yönetim yapısı ve faaliyet alanına göre farklılık göstermektedir,

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Kriz, KOBİ, Kahramanmaraş

ABSTRACT

The main objective of this study is to evaluate the effect of 2008 economic crises on Kahramanmaraş SMSs that is operating in textile sector. In this context, research activities were supported field research in Kahramanmaraş Chamber of Industry and Commerce depending on the number of employees in SMEs between 1-249. The data obtained from questionnaires. The results of this study shows that the economic crisis have been effected negatively on the many enterprises operating in Kahramanmaraş. Findings show enterprises exposed to more negative effects if they do not make financial planing, exporting or importing, and haven't got financial manager. Degree of the crisis differs according to firm's legal sturcture, management structure and operating field. Firms' age and number of employee are not effect.

Keywords: Economic Crise, SME, Kahramanmaraş

1. GİRİŞ

Küreselleşen dünyada ekonomileri sarsan en önemli gelişmelerden birisi de, farklı nedenlerle ortaya çıkan krizlerdir. Kriz kavramı; olağanüstü, arzu edilmeyen koşulların cereyan ettiği ve olağan kabul edilen faaliyetlerin yapılmasını engelleyen bir dönüm noktası olarak ifadeedilmektedir (Titiz, 2003:112).Krizler, küreselleşen dünyada sınır tanımadan gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin ekonomik, kültürel ve sosyal yapılarını değiştirip, sosyo-ekonomik yapıları üzerinde yıkıcı ve bozucu etkiler oluşturmaktadır (Bilge, 2009: 15). Bu anlamda kriz, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de özellikle 1980'li yıllardan sonra kendisini daha fazla hissettirmeye başlamış ve küreselleşme ile bu etkileşim daha da hızlanmıştır.Türkiye'de son yirmi yılda hem ülke içi sorunlardan kaynaklanan; 1994 Nisan

* Bu çalışma, danışmanlığını Doç. Dr. Yücel Ayrıçay'ın yaptığı, Kahramanmaraş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Bölümü Yüksek Lisans öğrencisi Feyzi Yaşar tarafından Nisan 2013 tarihinde hazırlanan "Krizler ve KOBİ'ler: Kahramanmaraş'ta Bir Alan Araştırması" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Krizi, 2000 Kasım Krizi ve 2001 Şubat Krizi, hem de küresel anlamda ortaya çıkan; 1994 Meksika Krizi, 1997 Asya Krizi, 1998 Rusya Krizi, 2001 Arjantin Krizi ve son olarak 2008 dünya ekonomik krizi gibi önemli krizler yaşanmış ve yaşanan bu krizlerin mali piyasalar ve reel sektör üzerinde etkileri gözlenmiştir (Çadircı, 2011:2).

Farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan finansal krizler bankacılık, para, borçlanma, borsa ve ikiz krizler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu krizlerin maliyetleri çok ağır olmaktadır. Bu maliyetler kendini makro anlamda ülke ekonomilerinin kötüleşmesi, mikro anlamda da ekonominin en küçük yapı taşları olan işletmeler üzerinde göstermektedir. Kriz ülkelerin yoksullaşması, borçlarının büyümesi, devalüasyon, yatırımlarda ve menkul kıymetler borsalarında düşüşler şeklinde kendini göstermektedir. İşletmeler üzerinde ise, düşük talep nedeni ile satışların azalması, nakit sıkılığı, maliyetlerin artması, yabancı kaynak kullanımının artması ve iflas olaylarının artması şeklinde kendini göstermektedir (Ekşi, 2007:1).

Krizler gerek yaşanan ülkede gerekse söz konusu ülke ile doğrudan veya dolaylı şekilde ekonomik ilişkileri bulunan ülkelerdeki işletmeleri çeşitli derecelerde etkilemektedir. Krizler gerek ulusal gerekse uluslararası nedenlerden kaynaklanabileceği gibi işletmenin bağlı bulunduğu sektör veya işletmenin kendisinden de kaynaklanabilir (Erol, 2010:165).

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ), ekonomik yapıları birbirinden farklı olsa da hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önemlidirler. Bu önem özellikle Türkiye gibi çoğu zaman ekonomik krizlerle karşı karşıya gelen ülkeler için daha da artmaktadır.

Günümüzde KOBİ'ler, ülke ekonomilerinin istihdam oluşturu ve teknolojik yeniliklerin kaynağı konumundadır. Ülkemizde ve gelişmekte olan ülkelerde KOBİ'ler, oluşturdukları istihdam olanakları ve esnek yapılarıyla değişimlere hızlı tepki vermektedirler. Böylece, ulusal ekonomilerin gelişmesinde ve küresel rekabetin olumsuz etkilerinden korunabilmektedir.

KOBİ'ler ülkelerin en büyük sosyo-ekonomik sorunlarının başında yer alan işsizliğin azaltılması ve istihdam düzeyinin artırılması, gelir dağılımının daha adil bir hale getirilmesi, bölgelerarası dengesizliklerin giderilmesi ve sosyal dışlanmış grupların miktarının azaltılmasına katkılar sağlamaktadır.

Toplumun tüm kümesini kapsayan ve her yerleşim birimine yayılmış olan KOBİ'ler, gerek kendi iç yapıları gerekse de dış çevreden kaynaklanan pek çok sorunla iç içe yaşamaktadırlar.

Ülke ekonomisindeki durgunluk, yüksek enflasyon ve istikrarsızlık ve sık sık başvurulmuş değişen ekonomik tedbirler, sürprizleri genellikle tahmin edemeyen ve devlet tarafından yeterli danışmanlık hizmeti görülmeyen KOBİ'lerde başarısızlığa ve performans düşüklüğüne yol açabilmektedir. Bir kısmı bu sorunların üstesinden gelemeyerek ekonomik ortamdan çekilmekte, bir kısmı da yaşam mücadelesine devam edebilmektedir. Bununla birlikte, gelişmeleri ve değişimleri yakından izleyebilen KOBİ'ler pek çok fırsatı değerlendirerek önemli avantajlar elde edip, büyüyüp gelişebilmektedirler (Korkmaz, 2009:1).

KOBİ'ler gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde gerek toplam işletmelerin ve gerekse toplam istihdamın önemli bir kısmını oluşturmakta, üretim, ihracat ve katma değer içinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. KOBİ'lerin ülke ekonomisindeki rolleri ihmal edilemez boyutlardadır. Ülke ekonomilerinin geliştirilebilmesi için ekonomik kriz dönemlerinde KOBİ'lere gerekli finansman desteğinin verilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma, küresel ekonomik kriz ortamında küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin (KOBİ) pazarlama çabalarındaki değişimlerin ne şekilde olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada ilk olarak 2008 yılında başlayan küresel ekonomik krizin ortaya çıkışı ve bu çalışmanın yapıldığı tarih itibarıyla küresel krizin Türkiye ekonomisine etkilerine değinilmekte, çalışmanın devamında ise ekonomik krizler ve KOBİ'lerle ilgili olarak Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar ele alınmaktadır. Çalışmanın uygulama kısmında ise Türkiye'deki KOBİ'lerin pazarlama çabalarının

küresel ekonomik krizden ne şekilde etkilendiğine ve KOBİ'lerin pazarlama çabalarında ne tür değişikliklere gittiklerine ilişkin cevaplayıcıların düşünceleri araştırılmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise elde edilen bulgular tartışılmakta ve KOBİ'lerin pazarlama yöneticileri için kriz dönemlerinde uygulayabilecekleri strateji ve taktiklere ilişkin öneriler sunulmaktadır.

Bu çalışma, küresel ekonomik krizin Kahramanmaraş'ta tekstil sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerinde finansal etkilerinin ne şekilde olduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışmada ilk olarak 2008 ekonomik krizinin ortaya çıkışı ve krizin Türkiye ekonomisine etkilerine değinilmekte, çalışmanın devamında ise krizlerin KOBİ'ler üzerindeki etkileriyle ilgili olarak Türkiye'de gerçekleştirilen çalışmalar ele alınmaktadır. Çalışmanın uygulama kısmında ise amaca yönelik olarak hazırlanan anketlere, belirlenen işletmelerin verdikleri cevaplar analiz edilmektedir.

2. 2008 KÜRESEL EKONOMİK KRİZİ

ABD'nde 2007 yılının ilk yarısının sonunda konut piyasasında ortaya çıkan ve 2008 yılı sonbaharında ABD'nin dev bankalarının, yatırım fonlarının ve sigorta şirketlerinin batması veya ABD hükümeti tarafından kurtarılması ile ciddiyeti anlaşılan finansal kriz hızla ülke dışına taşmış ve dünya ekonomilerinin de bu krizden etkilenmesiyle kriz, küresel ekonomik kriz haline dönüşmüştür. ABD kaynaklı olan bu kriz, ABD'ndeki konut piyasası ve bu piyasaya kredi veren finansal kuruluşların faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bir diğer ifadeyle 2000'li yılların başlarında faiz oranlarının düşük belirlenmesi tüketicilerin başta ipotek kredili ev taleplerinin artmasına, bu talebi karşılamak için finans kuruluşlarının ipotek, kredi, sigorta vb. çeşitli finansal ürünleri çoğaltıp piyasalara sürmesine yol açmıştır. Ancak kredi araçları Hedge Fon olarak isimlendirilen yapay fonlarla olağanüstü boyutlarda geliştirildiğinden, finans sektörü ile reel sektör arasındaki baş kopmuş ve finans sektörü, reel sektörün boyutlarını aşarak aşırı şekilde şişmiştir. Böylesi bir yapay mekanizma sonucunda şişirilen talep, yapay olarak ev ve diğer servet unsurlarının değerlerini yükselterek bireylerde yapay bir varlık algılaması oluşturmuştur. Ancak ipoteye bağlı kredilerin ya da diğer kredilerin vadeleri gelip ödenmesi gerektiğinde, bireysel gelirlerle var olan borçların ödenemediği, hatta alınan kredili emlak veya ürünün piyasa değeriyle de borçların kapatılamadığı görülmüştür (Önder, 2009: 17). Sonuçta, konut kredilerinin geri ödenmesinde yaşanan sorunlarla ortaya çıkan finansal dalgalanma, çok hassas dengeler üzerine kurulu ve birbiriyle ilişkili ABD piyasalarında büyük etki yaratmış ve mortgage kredi krizi olarak adlandırılan durum, küresel bir likidite krizine dönüşmüştür(Kılıç ve Özdemir, 2011: 183).

Kredi derecelendirme kuruluşları ard arda ipotekli konut kredilerine dayalı tahvillerin notunu indirirken paralarını fonlardan çekmek isteyen yatırımcı sayısındaki artışla birlikte bu ürünlerin nakde çevirmek de zorlaşmıştır. Aynı kredi derecelendirme kurumları, bu tahvillere yakın tarihlerde olumlu notlar verirken, bir anda not indirimlerine gitmeleri sistemin sorgulanmasını da beraberinde getirmiştir. İkincil piyasalarda ani satış baskısıyla birlikte bu yatırım araçlarının fiyatları oldukça düşmüş ve milyarlarca dolarlık fonlar değerini kaybetmiş, bu durum likidite krizinin daha da derinleşmesine yol açmıştır (Coşkun ve Balatan, 2009: 16-17).Mortgage kredileri karşılık gösterilerek piyasaya arz edilen tahvilleri satın alan yatırım ve hatta ticaret bankaları büyük zararlar ederek iflasın eşiğine gelmişlerdir. Örneğin, BearStearns Mart ayında iflas ederek ABD hükümeti tarafından diğer bir yatırım bankası olan JP Morgan Chase'e satılmıştır. Bu iflası, LehmanBrothers, Merrill Lynch gibi yatırım bankaları ve American International Group isimli bir sigorta şirketi izlemiştir. Ardından, Washington Mutual ve Wachovia gibi bankalar da iflas ederek diğer bankalara satılmış, HSCB Bank'ın da ciddi bir sarsıntı geçirmesi ile mortgage krizi, bir finansal krize dönüşmüştür (Dursun, 2012: 61-62).

Finansal kriz gelişmiş ülkelerde başlamış olmakla birlikte Kasım 2008 ortalarından itibaren gelişmekte olan ülkeleri de etkilemeye başlamıştır. Birçok gelişmekte olan ülke borsalarında ciddi değer kayıpları olmuş, ülke paraları değer yitirmiş, ülke tahvilleri ve ticari bonolarda risk primleri artmış, aynı zamanda bu ülkelere olan yabancı sermaye akımları ve banka borçlanmaları önemli oranda düşmüştür (Coşkun ve Balatan, 2009: 16).

ABD'deki bu kriz, finansal piyasaların küreselleşmesi nedeniyle kısa sürede Avrupa'ya sıçramış, İzlanda'nın üç büyük bankası iflas etmiş, UBC, Deutsche Bank, CreditSuisse gibi Avrupa'nın en ünlü bankaları da likidite sıkıntısı içerisine girmişlerdir. Yaşanan finansal kriz, bir süre sonra reel sektörü de etkisi altına alarak Volvo, Chrysler ve General Motors gibi şirketleri de iflas tehdidi ile karşı karşıya bırakmıştır. Dünya borsalarında emtia ve petrol fiyatları düşmeye başlamış, tüm ülkelerde 1929 krizinden bu yana görülmemiş ölçüde artış göstermiştir. Dünya ekonomisi tam anlamıyla bir durgunluk içerisine girmiş ve krizin etkileri 2009 yılında da kendisini hissettirmiştir. (Dursun, 2012: 62).

Sonuç olarak çıkış noktasını ABD'de bankacılık ve finans sektörünün oluşturduğu, 2008 yılının başlarında küçük belirtilerle kendisini hissettiren ekonomik kriz ülkemizde 2001 yılı dahil olmak üzere yaşadığımız krizlerden biri gibi görünmekle beraber dalga dalga Amerika'dan başlayarak batıdan doğuya doğru tüm ülkeleri çeşitli oranda etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir (Çadırcı, 2011: 60).

2.1. 2008 Küresel Ekonomik Krizin Türkiye'ye Etkileri

Ekonomik krizin Türkiye ekonomisine etkileri hem finansal piyasalar hem de reel ekonomi üzerinde kendini göstermektedir. Ekonomik krizler genel olarak finansal piyasalarda başlamakta daha sonra reel ekonomiyi de etkisi altına alarak tüm ekonomiyi kapsamaktadır (Yıldırım, 2010: 49).

2008 küresel ekonomik krizinden Türkiye'nin nispeten az etkilenmesinin temel nedenlerinden birisi 2001 krizinde alınan tedbirlerdir (Alp ve Oğuz, 2011: 349). Türkiye'deki bankacılık sisteminin mevcut yapısal özelliğiyle piyasadaki aktörlerin kriz sırasındaki davranış biçimleri Türkiye'nin bu krizi görece az hasarla atlmasına neden olmuştur. Buna göre özellikle 2001 krizinden sonra atılan adımlar Türkiye'deki bankacılık sistemini sağlamlaştırmış ve bir istikrara kavuşturmuştur. Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun sıkı bir şekilde bankaları gözetimi, bankaların sermaye yeterliliklerinde bir eksiklik olmaması, döviz varlıklarıyla döviz yükümlülükleri arasında bir denge olması ve ABD'dekinin aksine Türkiye'de konut ipotekine dayalı tahvil ve bono ihracının yapılmaması olumlu birer yapısal özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, bankaların kendi aralarındaki kredi akışını kesmemeleri ve bir anlamda likiditeyi devam ettirmeleri, birey, şirket ya da başka bir finans kuruluşuna kullandıkları kredilerini paniğe kapılarak hemen geri çağırılmaları, mudilerin mevduatlarını çekmek için bankalara hücum etmemeleri ve bu anlamda piyasaya olan güvenlerini örtülü olarak açıklamaları da Türkiye'nin hanesine artı bir değer olarak geçmiştir.

Türkiye'de bugüne kadar bankacılık sistemine yönelik bir nakit önlem paketine ihtiyaç duyulmamıştır. Bunun en önemli nedeni Türkiye'nin benzer bir paketi, 2001 yılında yaşanan krizin ardından ve kamu bütçesine ağır bir yük getirme pahasına uygulamış olmasıdır. Diğer bir deyişle, birçok ülkenin finans piyasalarına yönelik getirdiği kurtarma paketlerinin ve düzenlemelerin birçoğu, Türkiye'de Şubat 2001 krizi sonrasında zaten uygulanmıştır. Türkiye'de mevduatın krediye dönüşüm oranının yüzde 80 gibi yüksek bir seviyede olması ve bankaların sermaye yeterlilik oranlarının yasal sınırın üzerinde seyretmesi yaşanan krizin bankacılık sektörü üzerindeki etkisini sınırlamaktadır.

Öte yandan tüm bu olumlu gelişmelere rağmen Türkiye dolar ve euro'nun yükselişine, kredi faiz oranlarının artmasına ve özellikle konut kredilerinde 20 yıla kadar çıkan kredi vadelerinin bazı bankalarca 5-10 yıla kadar geriye çekilmesine engel olamamıştır. Bu noktada bankaların kredi verirken artık daha seçici davranacakları açıktır. Aynı zamanda krizle birlikte uluslararası piyasalarda ortaya çıkan likidite sorunu yurt dışı kaynaklı kredi bulmaları zorlaşmış ve neticede bu nedeniyle Türkiye'deki bankaların bankalar iç piyasaya yönelmek zorunda kalmışlardır. Bu ise doğal olarak mevduat faiz oranlarını yükseltmiştir (Erdoğan, 2010: 38).

Küresel krizin etkileri 2008 yılının son çeyreğinden itibaren dünyanın 17. büyük ekonomisi olan Türkiye ekonomisinde de ciddi biçimde hissedilmeye başlanmıştır. Türkiye ekonomisinin geçirmiş olduğu 1994 ve 2001 krizleri doğrudan mali sektörü etkilemiş olmasına rağmen, 2008 küresel ekonomik krizi reel sektörü de etkilemiştir (Ünal ve Kaya, 2009: 10). Küresel kredi musluklarının

kısılması, kredi maliyetlerinin artması, ihracat pazarların daralması gibi faktörler reel sektörün büyük kayıplar yaşamasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, Türkiye'nin makroekonomik göstergelerine de yansımıştır. Büyüme, işsizlik ve enflasyon rakamları, Türkiye ekonomisinin büyük bir daralmayla karşı karşıya olduğunu göstermektedir (Alptekin, 2009:6).

Finans piyasalarında ortaya çıkan ve reel kesime de yayılan küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisine etkileri ülkemizle ilgili bazı ekonomik veriler incelendiğinde daha iyi anlaşılabilir. Örneğin dünyada küresel krizin ortaya çıkış tarihi olarak kabul edilen 2008 yılı son çeyreğinde Türkiye'de dış ticaret önemli derecede azalırken, yabancı sermaye girişleri çıkışa dönmüş, gayri safi yurt içi hâsıla azalmış ve işsizlik artmıştır. Ayrıca küresel ekonomik kriz nedeniyle tüketici ve yatırımcıların güvenleri azalmış, güven azalması da gelirdeki düşüşle birlikte özel tüketim ve yatırım harcamalarının 2008 yılının son çeyreğinde sırasıyla %4,6 ve %23,5 oranında azalmasına neden olmuştur (Togan, 2009: 11). 2005 yılından sonra yıllık büyüme hızı gerilemekte olan Türkiye ekonomisinin, üretim-istihdam kayıpları ve işsizlikteki artışlar dikkate alındığında krizin odağında yer alan ülkeler kadar çok krizden etkilendiği görülmektedir. Büyüme oranları hızla düşerken, işsizlik oranı da beklentilerden daha yüksek oranda gerçekleşmiştir (Aydoğuş, 2009: 47).

Türkiye'de krizin etkisiyle GSYİH'da %13,8 oranında düşüş gerçekleşmiş, düşüşten en çok etkilenense %17,6 oranında düşüşle sanayi sektörü olmuştur. Sanayi sektöründe kapasite kullanım oranı 2008 yılının son çeyreğinde 2009 yılını ortalarına kadar geçen dönemde %81'den, %64'e kadar gerilemiştir. Üretimdeki düşüşün en önemli unsurlarından birisi toplam talepte meydana gelen azalmadır. Nitekim kriz sürecinde toplam yurtiçi talepte yaklaşık olarak % 11 oranında bir düşüş görülmektedir. Küresel krizin Türkiye ekonomisi üzerine olan önemli etkilerinden biri de istihdam üzerine olmuştur. Nitekim 2009 yılı Nisan döneminde istihdam edilenlerin sayısı, 2008 yılının aynı dönemine göre 530 bin kişi azalarak, 20 milyon 698 bin kişiye düşmüştür. İşsizlik oranı kriz öncesiyle mukayese edildiğinde %81 oranında bir artışla %8,9'dan, %16,1'e yükselmiştir. Ekonomik krizin bir diğer olumsuz etkisi toplam ihracat ve imalat sanayi ihracatında ortaya çıkmıştır. Ekonomik krizin etkisiyle toplam ihracatta %41 oranında bir düşüş gerçekleşmiştir. Sanayi ihracatı da 2008 yılının ikinci çeyreğinde 31,7 milyar dolar iken, 2009 yılının ikinci çeyreğinde 17,5 milyar dolara gerilemiştir. İhracatı etkileyen en önemli unsurlardan birisi olan döviz kuru da krizden olumsuz yönde etkilenmiştir. Krizden önce 1.17TL değerinde olan 1 ABD Doları, krizin etkisiyle 2009 yılının Mart ayında 1,70 TL değerine ulaşarak %45'lik bir artış göstermiştir (Çiçek ve Hatırlı, 2009: 554).

Dünyada birçok ülkeyi ağır ekonomik şartlarla karşı karşıya getiren küresel ekonomik krizin Türkiye ekonomisine olumsuz etkileri ekonomik faaliyetlerde daralma olarak kendini göstermiştir. Aralık 2009 Ekonomik Gelişmeler Raporu Türkiye ekonomisinde yaşanan gelişmeleri ortaya koymaktadır. Bu rapordan öne çıkan sonuçlar özetle şunlardır (Kılıç ve Özdemir, 2011: 185-186):

-Türkiye ekonomisinde 2009 yılının üçüncü çeyreğinde GSYİH %-3,3 oranında azalmıştır. Böylece Türkiye ekonomisindeki daralma 2008 yılının son çeyreğinden beri üst üste dört çeyrek devam etmiştir. Çünkü revize edilen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) artış hızı 2008 yılının son çeyreğinde %-6,5, 2009 yılının ilk çeyreğinde %-14,7, ikinci çeyreğinde %-7,9, üçüncü çeyrekte ise %-3,3 oranında gerçekleşmiştir.

-2009 yılının Eylül ayında Türkiye genelindeki işsiz sayısı 795 bin kişi artmış ve işsizlik oranı 2008 yılı Eylül ayına göre 2,7 puan artarak %13,4 olarak gerçekleşmiştir.

-Aylık verilere göre sanayi üretimi, 2009 yılı Ekim ayında, bir önceki yılın aynı ayına göre %6,5 oranında artmıştır. Böylece yılın ilk on ayında sanayi üretimi ortalama %13,1 oranında azalmıştır.

-2009 yılı Kasım ayı toplam imalat sanayi kapasite kullanım oranı 2008 yılının Kasım ayına göre 2,2 puan azalarak %70,7 oranında gerçekleşmiştir. Bir önceki aya göre ise kapasite kullanım oranı 2009 yılı Kasım ayında 1,1 puan azalış göstermiştir. Kasım ayında özel sektör imalat sanayi kapasite kullanım oranı geçen yılın aynı ayına göre 2,1 puan azalarak %70,4 olmuştur. 2009 yılı Kasım ayında mevsimsel düzeltilmiş serilere göre toplam imalat sanayi kapasite kullanım oranı ise %70 olmuştur.

-2009 yılının ilk çeyreğinde %10 oranında azalan özel tüketim, küresel krize karşı alınan tedbirlerin etkisiyle, 2009 yılının ikinci çeyreğinde %1,5, üçüncü çeyreğinde %0,9 oranında azalmıştır. 2009 yılının ilk dokuz aylık döneminde özel tüketimdeki azalış oranı %4,1 olarak (geçen yılın aynı döneminde %1,8 oranında artmıştı) gerçekleşmiştir.

-2009 yılının üçüncü çeyreğinde, özel kesim sabit sermaye yatırımlarındaki azalış %19,4 olarak gerçekleşmiştir.

-İşyerlerinin üretim ve yurtiçi satışlar konusunda 2009 yılı Aralık ayı beklentilerine ilişkin değerlendirmesine göre; üretimde artış beklediğini belirten işyerlerinin oranı %39,7 olurken, işyerlerinin %14,2'si üretimde azalış beklemektedirler. İşyerlerinin %41,9'u yurt içi satışlarda artış beklerken, %16,8'i ise yurt içi satışların düşeceği beklentisinde olduklarını ifade etmişlerdir.

-2009 yılının üçüncü çeyreğinde tüketici güven endeksinde, bir önceki yılın aynı dönemine göre, 2,7 puan, reel kesim güven endeksinde de 6,9 puan iyileşme kaydedilmiştir. Tüketici güven endeksinde; 2009 yılının birinci üç aylık döneminde, 2008 yılının aynı dönemine göre, 13,8 puanlık kötüleşme gözlenirken, 2009 yılının ikinci üç aylık döneminde 7,6 puanlık iyileşme gerçekleşmiştir.

-2009 yılı Kasım ayında, geçen yılın aynı ayına göre ihracat %5,2 oranında azalarak 8,9 milyar dolar, ithalat %4,5 oranında artarak 12,6 milyar dolar olmuştur. 2008 yılı Kasım ayında %77,8 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı, 2009 yılının aynı ayında %70,6 olmuştur.

-2009 yılı Kasım ayında, dış ticaret açığı geçen yılın aynı ayına göre %38,4 oranında artarak 3,7 milyar dolar olmuştur. Diğer taraftan, ödemeler dengesinde dış ticaret açığı, 2008 yılının Ekim ayında 4 milyar dolar, 2009 yılı Ekim ayında ise 1 milyar dolar olarak kaydedilmiştir. 2008 yılı Ekim ayında 2,4 milyar dolar cari açık verilirken, 2009 yılı Ekim ayında 671 milyon dolar cari fazla verilmiştir. 2008 yılı Ocak-Kasım döneminde 124,3 milyar dolar olan ihracat, 2009 yılının aynı döneminde %25,9 oranında azalarak 92,1 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik büyümenin yavaşlaması ile beraber iç talebin daralması, ithalatın 2008 yılının son üç ayında azalmasına neden olmuş ve yılın toplamında ithalat %18,8 oranında artarak 202 milyar dolara ulaşmıştır. 2009 yılının Ocak-Kasım döneminde de bu trend devam etmiş ve ithalat %34,1 oranında azalarak 125,6 milyar dolar olmuştur.

-Aralık ayında TÜFE %0,53, ÜFE %0,66 oranında artış göstermiştir. 12 aylık enflasyon oranı ise Mart ayından itibaren en yüksek seviyesine çıkarak %6,53 oranında gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, gerçekleşme hedef bandının içinde kalmıştır. Çekirdek enflasyon ise Aralık ayında %0,44 oranında azalmıştır.

-TÜİK'in 21 Ocak 2010 tarihli (Sayı: 13) "Kurulan ve Kapanan Şirketler Aralık 2009 ve Yıllık 2009" adlı haber bültenine göre ise 2009 yılında; 2008 yılına göre kurulan şirket ve kooperatiflerin sayısı %9,2 azalarak 49003'den 44472'ye düşerken, kapanan şirket ve kooperatiflerin sayısı %8,5 artarak 9578'den 10395'e çıkmıştır. Benzer şekilde 2009 yılında; 2008 yılına göre kurulan ticaret unvanlı işyeri sayısı da %5,1 azalarak 46401'den 44050'ye düşmüştür.

Yukarıdaki veriler incelendiğinde, genel olarak 2009 yılı son çeyreği verilerine göre Türkiye ekonomisinde küresel krizin etkilerinin bir parça azaldığını, ancak yine de sona ermediği görülmektedir.

3. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Ekonomik kriz, bir ülkede beklenmedik şekilde veya yetersiz ya da yanlış yönetsel tercihlerle belirli bir dönemde ortaya çıkan makroekonomik buhranlar olarak tanımlanır (Erol, 2010: 166).

Ekonomik krizler, finansal, yönetsel sorunlar, kayıt dışı ekonomi, yolsuzluklar, vergi sistemindeki bozukluklar, döviz darboğazları, dış borç ödeme sıkıntıları, yeterli yabancı sermayenin ithal edilememesi, uluslararası finans çevrelerinde ülke kredi notlarının düşmesi, işsizlik problemleri veya doğal afetler gibi yerel ya da uluslararası nedenlerle belirmekte, ani ve beklenmedik bir şekilde ortaya

çıkan olayların ekonomik dengeyi bozması, ekonominin tüm aktörlerini sarsacak sonuçlar doğurması şeklinde kendini göstermektedir (Ayrıçay, 2010 : 172). Ekonomik krizler, adeta bulaşıcı bir hastalık gibi ülkedeki tüm sektörleri etkisi altına alabilmekte ve onları yaşamsal bir tehlike ile karşı karşıya bırakmaktadırlar (Dursun, 2012: 8).

Krizlerin tüm işletmeler üzerinde az veya çok etkisi bulunmakla birlikte genel olarak KOBİ'ler olarak adlandırılan küçük ve orta büyüklükteki işletmeler üzerinde etkilerinin daha fazla olacağı da öne sürülebilir. Çünkü KOBİ'lerin kendilerine has sorunları ve özellikleri, krizlerden olumsuz yönde daha çabuk ve daha fazla etkilenmelerine neden olabilmektedir. KOBİ'lerle ilgili olarak yapılan akademik çalışmaların önemli bir bölümü ise ekonomik krizlerle ilişkili olarak ele alınmıştır. Türkiye ekonomisinin dünyadaki diğer ülkelerle karşılaştırıldığında daha fazla sıklıkta ekonomik kriz yaşamış olması, KOBİ'lerle ilgili olarak bu çalışmaların yapılmasının en önemli nedenidir. Gerçekten de Türkiye ekonomisi sadece son on beş yılda son ekonomik kriz haricinde 1994, 1998 ve 2001 ekonomik krizleri gibi ciddi üç ekonomik krizi yaşamıştır. Türkiye ekonomisinin krizlerle daha fazla karşılaşması, kriz yılını/yıllarını takiben bu krizleri çeşitli açılardan inceleyen akademisyenlerin ve akademik yayınların sayısına da yansımıştır. Bu çalışmalarda Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin etkileri farklı sektörlerde yer alan KOBİ'ler üzerinde farklı açılardan araştırılmıştır. Aşağıda kısaca değinilen bu çalışmalar incelendiğinde, özellikle 2001 krizinin ardından yapılan akademik çalışmaların sayısının oldukça fazla olduğu görülmektedir (Kılıç ve Özdemir, 2011:186-187).

Yörük (2001), "Son Ekonomik Krizin KOBİ'ler Üzerinde Etkisi Ve Tokat Örneği" adlı makalesinde, son ekonomik kriz (21 Şubat 2001) sonrasında KOBİ'lerin finansal yapıları ve krizin etkilerini belirlemek amacıyla Tokat ilinde faaliyet gösteren 60 işletme üzerinde yapılan çalışmada, 2001 Şubat krizinin satışlarda azalma, alacaklarda tahsil, hammadde fiyatlarında artış şeklinde sorunlara yol açtığı belirlenmiş; işletmelerin, özkaynak ağırlıklı çalışmak, yatırımları azaltmak, maliyetleri düşürücü önlemler almak suretiyle krize tepki verdikleri tespit edilmiştir.

Yılmaz (2002) tarafından hazırlanan "Avrupa Birliği Sürecinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Ekonomideki Yeri ile Finansman Sorunları: Denizli Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinde, KOBİ'lerin ekonomideki önemine ve finansman sorunlarına değinilmiş olup, Denizli'deki KOBİ'lerin genel durumu ve finansal sorunları ve çözüm önerileri anket uygulaması ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Yörük ve Ban (2003) tarafından hazırlanan "KOBİ'lerin Finansman Sorunları ve Finansal Sorunların Kaynaklarının Belirlenmesine Yönelik Uygulama" adlı kitapta; KOBİ'lerin finansman sorunları ve finansal sorunların kaynakları hakkında bilgi sunulmuştur.

Işık, Duman ve Korkmaz (2004), "Türkiye Ekonomisinde Finansal Krizler: Bir Faktör Analizi" adlı makalelerinde, Türkiye'de Nisan 1994 ve Şubat 2001 krizlerinin temel nedenlerini incelemiştir. Uygulanan faktör analizi tekniğiyle Türkiye'deki krizleri açıklayan üç faktör elde edilmiştir. Bu faktörler, para ikamesi, bankacılık sisteminin açık pozisyon eğilimi ve yükselen konjonktür olarak adlandırılmıştır. Faktör analizi sonucunda, yükselen konjonktür ile birlikte ortaya çıkan talep patlaması, bankacılık kesiminin artan kırılganlığı ve hane halkının uygulanan politikalara olan güvensizliğiyle birlikte hızlanan para ikamesi, krizlerin altındaki temel itici güçler olarak belirlenmiştir.

Yalçın (2006) tarafından hazırlanan "Türkiye'de Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Sorunları Çerçevesinde Finansman Sorunu ve Çözümüne Katkı Olarak Kredi Garanti Fonları" başlıklı yüksek lisans tezinde, Türkiye'de faaliyet gösteren KOBİ'lerin yaşamakta olduğu genel sorunlar, özellikle finansman sorunları ve ülkemizde var olmakla birlikte, kullanımı yaygın olmayan Kredi Garanti Fonu (KGF) sistemi incelenmiş, bu sistemin KOBİ'lerin finansmanı ve Türkiye ekonomisi açısından önemine değinilmiştir.

Kınaytürk (2006), “1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Üzerindeki Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezinde, 1990 yılından sonra yaşanan ekonomik krizlerin KOBİ’ler üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Erdoğan (2006), “ Gelişmekte olan ülkelerde Finansal Krizler Ve Finansal Kriz Modelleri” adlı yüksek lisans tezinde, çalışmanın ilk bölümlerinde finansal krizlerin tanımları ve küreselleşme süreci olan etkisi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Daha sonraki bölümlerde ise krizler sınıflandırmalara tabi tutularak her bir sınıflandırma içerisine giren kriz modellerinin özellikleri ortaya çıkarılmış ve finansal krizlere yönelik erken uyarı sistemlerinin neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümünde ise finansal krizlerin sosyoekonomik ve finansal yapı üzerindeki etkileri ülkemiz için irdelenmiştir.

Ekşi (2007), “ Finansal Krizlerin KOBİ’ler Üzerinde Etkileri Ve Başarılı-Başarısız KOBİ’lerin Kriz Dönemi Stratejileri” adlı doktora tezinde, finansal krizlerin KOBİ’leri nasıl etkilediğini araştırmıştır. Araştırma sonucunda, KOBİ’lerin genelde kriz dönemlerinde borçlandıkları ancak kriz sonrası süreçte mali yapılarının kısmen düzeldiği, bu süreçte likiditeye önem verdikleri, karlılıklarının kriz sonrasında da genelde düşme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir. Başarılı firmaların kriz sürecinde daha az stokla çalıştıkları, likidite seviyelerini yüksek tuttukları ve kaynaklarının yüksek olduğu görülmüştür. Bununla birlikte dış ticaret seviyesinin ise, likidite, karlılık ve mali açıdan önemli bir faktör olduğu görülmüştür.

Karacibioğlu (2007) tarafından hazırlanan “KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri: Muğla Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde, öncelikle Türkiye’de ve dünyada KOBİ’lerin tanımlarını, gelişimlerini, avantajları ve dezavantajları ile karşılaştıkları sorunlar hakkında bilgi verilerek, Muğla ili özelinde yapılan bir alan çalışması ile, KOBİ’lerin finansman sorunlarının kaynağını ve bu sorunu aşmada kullandıkları araçları; alternatif finansman araçlarını ne kadar tanıdıklarını ve gelecekte kullanmak konusundaki düşünceleri araştırılmıştır.

Düzce (2007) tarafından hazırlanan “Türkiye’de KOBİ’lerin Finansal Sorunları ve Alternatif Finansman İmkanları” başlıklı yüksek lisans tezinde, Türkiye’deki KOBİ’lerin finansal sorunları ve finansal sorunlarına alternatif finansman araçları yaklaşımıyla getirilen yenilikleri incelemek ve bunların başarı şartlarını araştırması incelenmiştir.

Yücel (2007) tarafından hazırlanan “Türkiye’de İmalat Yapan KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri: Samsun İlinde Bir Uygulama” başlıklı yüksek lisans tezinde, ekonomik sistemin bir parçası olan KOBİ’lerin bu süreçte yol almalarına engel olabilecek finansal sorunları ve nedenlerini tespit edilmiş ve çözüm önerileri getirilmiştir.

Çelik (2007) tarafından hazırlanan “Basel II Bağlamında KOBİ’lerin Finansman Sorunları: Tekstil Sektöründe Bir Uygulama” başlıklı yüksek lisans tezinde, KOBİ’lerin finansman özellikleri ve finansman sorunları, AB ve Türkiye’de sağlanan destekler, Basel II ve Basel II’nin KOBİ’lere etkileri ele alınmıştır.

Çetin (2008) tarafından hazırlanan “Türkiye’de Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Finansman Sorunları ve Bu Sorunlara Yönelik Politikalar (Kredi Politikaları)” başlıklı yüksek lisans tezinde, Türkiye’de KOBİ’lerin finansman sorunları KOBİ’lere sağlanan finansal destekler ve finansal sorunlara yönelik politikalar kapsamında kredi politikaları irdelenmiştir.

Türköz (2008) tarafından hazırlanan “KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Bankaların KOBİ’lere Yaklaşımı: Isparta Alan Araştırması” başlıklı yüksek lisans tezinde, KOBİ’lerin ekonomideki rolü ve finansman sorunları ele alınmış, bu amaçla Isparta İli’nde bu tür firmaların finansman sorunları ve bankaların bu sorunlara yönelik uygulamaları incelenmiştir.

Coşkun ve Balatan (2009), “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri Ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi” çalışmalarında, küresel mali krizin dünya bankacılık sektörü üzerindeki etkilerinden yola çıkılarak krizin Türk

bankacılık sektörüne etkileri incelenmiş ve sektörün verizarflama analizi ile bilânçooya dayalı mali etkinlik ve verimlilik analizi yapılmıştır.

Soysal, Karasoy ve Alıcı (2009),“KOBİ’lerde Kriz Yönetimi: Kahramanmaraş’ta Tekstil Sektöründeki KOBİ’lerde Bir Uygulama” adlı makalelerinde Kahramanmaraş’ta tekstil sektöründe faaliyet gösteren 45 KOBİ üzerinde kriz yönetimi konusunu araştırmışlardır. Araştırmada, işletmelerin kriz yönetiminikurumsallaştırmaya yönelik bir çalışma yapıp yapmadıkları, eğer yapıyorlarsa bu çalışmaların türü ve özellikleri ve düzeyinin neolduğu sorularına yanıt bulmak amaçlanmış ve bu amaca yönelik veri toplamada anket yönteminden yararlanılarak veriler analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda, Kahramanmaraş’ta tekstil sektöründe faaliyet gösteren KOBİ’lerin krizyönetimini kurumsallaştırma çabası içerisinde oldukları fakat bu çabanın bilimsel temellere dayalı, bilinçli ve profesyonel olarakyerine getirilmediği belirtilmiştir.

Sarpkaya (2009), “Finansal Krizler Ve Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para politikası Araçları” başlıklı yüksek lisans tezinde, finansal krizin tanımı yapılmış, dünyada ve Türkiye’de yaşanan krizlerin gelişimi aktarılmış, kriz sürecindeuygulanan para politikası araçları ve bu uygulamaların etkileriincelenmiştir.

Ayrıçay (2010), “Ekonomik Krizin Sanayi Kuruluşları Üzerine Etkisi: İşletme Finansına İlişkin Bir Çalışma” adlı makalesinde, ekonomik krizin Kahramanmaraş’ta faaliyet gösteren, 2008 yılı üretimden satış ölçütüne göre sıralanan en büyük 50 sanayi kuruluşunda finansal kararlar üzerindeki ve işletme finansı kapsamındaki etkilerini belirlemeye çalışmış ve araştırmanın sonuçlarına göre,kriz sanayi kuruluşlarını kısmen etkilemiştir. Krizden en az etkilenen sektörlerin kimya, petrol, kauçuk ve petrol ürünleri olmuştur. İşletmelerin krizden etkilenme derecesinin işletme bilgilerine bağlı olarak farklılaşmadığını, sabit maliyetlerine, işgücü sorunlarına, üretim maliyetlerine ve finansman giderlerine bağlı olarak farklılaştığını belirlemiştir.

Erdoğan (2010), “Global Mali Krizin KOBİ’lerin Finansal Yapıları Üzerine Etkileri: İzmir İli Tekstil Sektöründe Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tezinde,krizlerle ilgili literatür özetlenmiş ve KOBİ’ler hakkında gerekli teorik bilgiler verildikten sonra krizlerin KOBİ’lere olası etkilerine değinilmiştir. Daha sonra bu çerçevede son dönemde yaşanan global mali kriz incelenmiş ve Türkiye Ege Bölgesi İzmir ilindeki küçük ve orta ölçekli tekstil işletmelerinin sahipleri veya üst kademe yöneticileri üzerinde bir araştırma anketi uygulanmıştır. Bu sayede, KOBİ’lerin kriz sürecinde karşılaştığı sorunlar ve uyguladıkları finansal eylem ve önlemler ortaya konulmuşturAraştırma bulguları ile ortaya çıkan sonuca göre en çok etkilenen faaliyetler yatırımlar, satışlar ve borçlanma alanları olmuştur.İşletmelerin kriz dönemlerinde daha az stokla çalıştıkları tespit edilmiştir.

Erol (2010), “Ekonomik Kriz ve KOBİ’ler” başlıklı makalesinde,ekonomik krizin KOBİ’lere etkileri ele alınmıştır.

Yıldırım (2010), “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri” adlı makalesinde, 2007 Ağustos ayında ABD’de ortaya çıkan, 2008 yılında yaygınlaşan ve Türkiye ekonomisini de etkileyen küresel ekonomik krizle ilgili çözüm yolları gösterilmiştir.

Çadırcı (2011), “2008 Küresel Ekonomik Krizin KOBİ’lere Etkisi Ve Isparta İli Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde, 2008 yılında ABD Mortgage kredileri ile patlak veren ve kısa bir sürede bütün dünyayı etkisi altına alan, finans sektöründen reel sektöre sıçrayan küresel krizin; Isparta ilinde faaliyet gösteren KOBİ’lere etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kılıç ve Özdemir (2011), “KOBİ’ler ve Küresel Ekonomik Kriz (2008 - ?) : Pazarlama Açısından Bursa İlinde Bir Alan Araştırması” adlı makalelerinde, 2008 yılında başlayan küresel ekonomik krizinin ortaya çıkışı ve küresel krizin Türkiye ekonomisine etkilerine değinilmiş ve daha sonra ise ekonomik krizler ve KOBİ’lerle ilgili olarak Türkiye’de gerçekleştirilen çalışmalar ele alınmıştır. Uygulama kısmında ise Bursa ilindeki KOBİ’lerin pazarlama çabalarının küresel ekonomik krizden ne şekilde etkilendiğine ve KOBİ’lerin pazarlama çabalarında ne tür değişikliklere gittiklerine ilişkin yöneticilerin düşünceleri araştırılmıştır. Bu araştırmanın sonucunda, orta ölçekli işletmelere göre

küçük ölçekli işletmelerin küresel ekonomik krize karşı pazarlama çabalarında değişiklik yapma konusunda daha esnek olduklarını ve daha hızlı kararlar verebildiklerini ortaya koymuş ve orta büyüklükteki işletmelerin ise bu konuda “bekle ve gör politikası” izledikleri görülmüştür.

Yavuz ve Aslan (2012), “Türkiye’de 2008 Küresel Finansal Krizi: Krizin Erzincan İline Etkileri Ve Beklentiler” başlıklı makalelerinde, 2009 yılının son altı ayı ve 2010 yılının ilk altı ayı temel alınarak, krizin Erzincan ili 52 küçük ve orta boyutlu işletme üzerindeki etkileri analiz edilmiş ve mevcut KOBİ’lerin sorunları ve beklentileri tespit edilerek neler yapılması gerektiği üzerinde durmuşlardır.

Dursun (2012), “Krizlerin İmalat Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Finansal Rasyolarla Analiz Edilebilirliği Ve 2008 Örneği” başlıklı doktora tezinde, bir üçüncü nesil finansal kriz modeli olan 2008 krizinin, imalat sanayi alt sektörleri itibari ile işletmelerin finansal göstergeleri üzerindeki etkisinin belirlenmesi amacı ile hisse senetleri İMKB’de işlem gören 141 imalat sanayi işletmesinin kriz öncesi, kriz süreci ve kriz sonrası dönemleri kapsayan 2006-2010 yılları arası mali tablolarından işletmelerin likidite, mali yapı, faaliyet etkinliği, karlılık ve büyüme oranlarına ilişkin 18 finansal rasyo elde edilmiş ve bu finansal rasyolardan hangilerinin, imalat sanayi alt sektörleri üzerinde etkili olduğu belirlenmiş ve kriz riski karşısında uygulanması gereken politikalara değinilmiştir,

4.ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Verilere İlişkin Bilgiler

Bu araştırmanın amacı, 2008 ekonomik krizinin Kahramanmaraş ili tekstil sektöründe faaliyet gösteren KOBİ’ler üzerindeki finansal etkilerini belirlemektir.

Araştırmanın ana kütlesini Kahramanmaraş ili tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve Kahramanmaraş Sanayi ve Ticaret Odası’na bağlı, çalışan sayısı 10-249 arası olan KOBİ’ler oluşturmaktadır. Bu bağlamda Kahramanmaraş Sanayi ve Ticaret Odası’na kayıtlı işletmelerin bilgilerine“<http://www.kmtso.org.tr>” internet adresinden ulaşılmış ve çalışan sayısı 10-249 olan 263 kayıtlı üye tespit edilmiştir.

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Anket soruları hazırlanırken konu ile ilgili literatür taraması yardımıyla, öğretim üyeleri ile yapılan görüşmeler neticesinde ve belirli sayıda işletmeye ön anket yapılarak son şekliyle hazırlanmıştır. Hazırlanan anket soru formları araştırma kapsamında tesadüfi örneklem yöntemi ile 95 işletmenin üst kademe yöneticileri ile orta kademe yöneticileri üzerinde uygulanmıştır. Anket uygulaması ise birebir ve yüz yüze yapılmıştır.

Ankette 7 soru bulunmaktadır. İlk beş soruda, KOBİ’lerin faaliyet süreleri, faaliyet alanı,hukuki yapısı, faaliyet türü, yönetim yapıları, personel sayılarıyla ilgili tanımlayıcı bilgilere ulaşmayı amaçlayan sorular sorulmaktadır.Altıncı soruda, finans yöneticisi, finansal planlama, ihracat, ithalat ve finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alınması ile ilgili sorular bulunmaktadır. Yedinci soru ise,2008 ekonomik krizinin işletmeler üzerindeki finansal etkileri ile ilgilidir. Bu soruda Likert Tipi 5’li derecelendirme ölçeği kullanılmıştır. Ölçek, (1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum ve (5) Kesinlikle Katılıyorum seçeneklerinden oluşmuştur.

4.2. Araştırmanın Yöntemi

Anket formlarının uygulanması sonucu elde edilen veriler SPSS 18.0 (Statistical Package for the Social Sciences) paket programına girilmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen veri ve bilgiler amaçlarımız doğrultusunda SPSS 18.0paket programı yardımıyla değerlendirilmiştir. Araştırmada amacımıza uygun olarak “Yüzde”, “Aritmetik Ortalama”, “Standart Sapma” istatistiklerinin yanı sıra bağımsız örneklem için “t testi” (independent-samples t test) ve “Tek Yönlü Varyans Analizi” (One-Way ANOVA) den yararlanılmıştır. Tek Yönlü Varyans Analizi’nde, varyansların homojenliği durumunda Tukey, varyansların homojen olmaması durumunda ise Tamhane's T2 çoklu karşılaştırma testleri kullanılmıştır. Araştırmada anlamlılık düzeyi p=0.05 olarak alınmıştır.

T testi sosyal bilimlerin birçok alanında yaygın olarak kullanılan ve bir veya iki kantitatifanakütle ortalamasını analiz eden testlerden biridir. T testi herhangi bir konuda belirli öngörülerde bulunulduğunda bu öngörünün doğruluk derecesini test etmek amacıyla uygulanan bir analiz yöntemidir(Gafuroğlu, 2007: 98).Bağımsız örneklem için t testinde, iki grubun ortalamaları karşılaştırılarak aradaki farkın anlamlı olup olmadığına karar verilir.

İkiden fazla grubun bir anda karşılaştırılmalarını sağlamak amacıyla geliştirilen varyans analizi sadece karşılaştırma yapılan değişkenler arasında herhangi bir farkın olup olmadığına ilişkin bilgi vermekte, bu farklılıkların hangi gruplar arasında olduğu veya farklılığa sebep olan grubun hangi grup veya gruplardan kaynaklandığı konusunda herhangi bir bilgi vermemektedir (Erdoğan, 2010: 95). Hangi grubun diğerlerinden farklı olduğu, tek yönlü varyans analizi (one-wayAnova) testi ile belirlenir. Tek yönlü varyans analizinde, varyansların homojenliği durumunda Scheffé veya Tukey HSD, varyansların homojen olmaması durumunda ise Tamhane's T2çoklu karşılaştırma testleri kullanılabilir.

4.3.Araştırmanın Temel Amacına Yönelik Hipotezler

Bu çalışmada, 2008 ekonomik krizinin Kahramanmaraş ili tekstil sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'ler üzerindeki finansal etkilerini belirlemeksuretiyle hipotezler oluşturulmuştur. Bu bağlamda aşağıda bu çalışma için oluşturulan hipotezler yer almaktadır.

H₁:Finans yöneticisi bulunduran işletmeler ile bulandırmayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H₂:Finansal planlama yapan işletmeler ile yapmayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H₃:İhracat yapan işletmeler ile yapmayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H₄:İthalat yapan işletmeler ile yapmayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H₅:Finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alan işletmeler ile almayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H₆:İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, faaliyette buldukları yıllara göre farklılık göstermektedir.

H₇:İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri,faaliyettebuldukları alana göre farklılık göstermektedir.

H₈:İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri,hukuki yapılarına göre farklılık göstermektedir.

H₉:İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri,kimler tarafından yönetildiğine göre farklılık göstermektedir.

H₁₀:İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri,istihdam edilen çalışan sayısına göre farklılık göstermektedir.

4.4.Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Araştırma verilerinin analizinde ankette yer alan tüm soruların örneklem üzerindeki dağılımları “frekans tabloları” aracılığıyla incelenmiştir. Ayrıca araştırmada belirlenen hipotezlerin test edilmesi için elde edilen verilere t testi ve tek yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bulgular, aşağıda verilmektedir.

Çalışmada değerlendirme kapsamına alınan işletmelerin tanımsal istatistikleri aşağıda yer alan Tablo 1'de verilmektedir.

İşletmelerin %58,9'luk kısmı 10 yılın üzerinde faaliyet gösteren işletmelerdir. 5 yılını doldurmamış olan işletmelerin oranı ise yalnızca %15,8'dir. Çalışan sayılarına göre işletmelerin ayırımına bakıldığında, en büyük grubu %29,5'lik pay ile 200-249 arası çalışanı bulunan işletmeler oluşturmaktadır. %14,7'lik pay ile 150-199 arası çalışanı bulunan işletmeler ise en küçük grubu oluşturmaktadır. Ankete katılan işletmelerin hukuki yapılarına bakıldığında, işletmelerin %23,2'sini oluşturan 22 işletme şahıs şirketi, %15,8'ini oluşturan 15 işletme limited şirket, %57,9'unu oluşturan 55 işletme anonim şirket, %3,2'sini oluşturan 3 işletme ise diğer (halka açık anonim şirket, kollektif şirket) şirket olduğu görülmektedir.

Çalışmada yer alan 95 şirketin, 39 tanesi aile üyeleri tarafından, 33 tanesi ortaklar tarafından, 19 tanesi profesyonel yöneticiler tarafından ve 3 tanesi de diğerleri tarafından yönetilmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi, Kahramanmaraş'ta da işletmelerin büyük bir kısmı aile işletmesi niteliğinde olup aile üyeleri tarafından yönetilmektedir. Şirket türü ve işletme yaşı bakımından kurumsallaşma ölçütlerine uygun bir durum söz konusu olmakla birlikte yönetimde aile işletmesi görünümü gözlemlenmektedir. Gerek finansal kuruluşlarda gerekse finansal olmayan kurumlarda kurumsal yönetim uygulamalarının etkinlik kazanmasıyla sağlanan kurumsallaşmanın krizleri önlemede taşıdığı önem vurgulanmakta, yaşanan ekonomik krizlerin başta finans sektörü olmak üzere şirketlerin belirli ilkeler temelinde yönetilmesi gerektiğini ortaya çıkardığı ileri sürülmektedir (Ayrıçay,2010:179).

Kahramanmaraş'ta tekstil sektöründe faaliyet gösteren ve ankete katılan işletmelerin %11,6'sını oluşturan 11 işletme entegre üretim alanında, %38,9'unu oluşturan 38 işletme iplik üretimi alanında, %15,8'ini oluşturan 15 işletme dokuma alanında, %12,6'sını oluşturan 12 işletme örme alanında, %9,5'ini oluşturan 9 işletme boya-apre alanında, %6,3'ünü oluşturan 6 işletme konfeksiyon ve hazır giyim alanında, %5,3'ünü oluşturan 5 işletme ise diğer (dokuma-nakış, dokuma-hazır giyim, iplik-boya) alanlarda faaliyet göstermektedir.

Ankete katılan işletmelerin %72,6'sını oluşturan 69 işletme finans yöneticisi bulundurmakta, %27,4'ünü oluşturan 26 işletme ise finans yöneticisi bulundurmamaktadır. İşletmelerin %80'nini oluşturan 76 işletme finansal planlama yapmakta, %20'sini oluşturan 19 işletme ise finansal planlama yapmamaktadır. İşletmelerin %45,3'nü oluşturan 43 işletme ihracat yapmakta, %54,7'sini oluşturan 52 işletme ise ihracat yapmamaktadır. İşletmelerin %38,9'unu oluşturan 37 işletme ithalat yapmakta, %61,1'ini oluşturan 58 işletme ise ithalat yapmamaktadır. İşletmelerin %26,3'ünü oluşturan 25 işletme finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek almakta, %73,7'sini oluşturan 70 işletme ise işletme dışından profesyonel destek almamaktadır.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan İşletmelerin Tanımsal İstatistikleri

GENEL BİLGİLER	Sayı	Yüzde	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
Faaliyet Yılı				
1-5 yıl arası	15	15,8	3,714	0,539
6-10 yıl arası	24	25,3	3,839	0,598
11-15 yıl arası	19	20,0	3,441	0,609
16-20 yıl arası	21	22,1	3,565	0,500
21 yıl ve daha fazla	16	16,8	3,369	0,697
Çalışan Sayısı				
10-49 arası	22	23,2	3,779	0,502
50-99 arası	16	16,8	3,807	0,618
100-149 arası	15	15,8	3,644	0,736
150-199 arası	14	14,7	3,493	0,489
200-249 arası	28	29,5	3,371	0,591
Hukuki Yapısı				
Şahıs Şirketi	22	23,2	3,842	0,551
Limited Şirket	15	15,8	3,686	0,496
Anonim Şirket	55	57,9	3,435	0,599

Diğer	3	3,2	4,429	0,238
Kimler Tarafından Yönetildiği				
Aile üyeleri	39	41,1	3,678	0,598
Ortaklar	33	34,7	3,736	0,616
Profesyonel yöneticiler	19	20,0	3,208	0,477
Diğer	4	4,2	3,583	0,457
Faaliyet Alanı				
Entegre üretim	11	11,6	3,160	0,623
İplik üretimi	37	38,9	3,597	0,633
Dokuma	15	15,8	3,873	0,476
Örme	12	12,6	3,782	0,450
Boya-apre	9	9,5	3,228	0,481
Konfeksiyon ve hazır giyim	6	6,3	3,571	0,625
Diğer	5	5,3	4,038	0,456
Finans Yöneticisi Bulundurma				
Evet	69	72,6	3,521	0,602
Hayır	26	27,4	3,810	0,566
Finansal Planlama Yapma				
Evet	76	80,0	3,531	0,571
Hayır	19	20,0	3,877	0,664
İhracat Yapma				
Evet	43	45,3	3,358	0,550
Hayır	52	54,7	3,800	0,576
İthalat Yapma				
Evet	37	38,9	3,423	0,570
Hayır	58	61,1	3,713	0,602
Profesyonel Destek Alma				
Evet	25	26,3	3,356	0,435
Hayır	70	73,7	3,687	0,633

Tablo 2. 2008 Krizinin İşletmeler Üzerindeki Finansal Etkilerine Göre Dağılımları

	Kesinlikle katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma
	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)	N (%)			
Satışlarımızda azalma oldu	9 (9,5)	15 (15,8)	1 (1,1)	37 (38,9)	33 (34,7)	95 (100,0)	3,74	1,34
Alacaklarımızın tahsilinde sorun yaşadık	4 (4,2)	13 (13,7)	5 (5,3)	53 (55,8)	20 (20,1)	95 (100,0)	3,76	1,07
Alacaklarımızın tahsilinde faktoringden yararlandık	25 (26,3)	25 (26,3)	8 (8,4)	31 (32,6)	6 (6,3)	95 (100,0)	2,66	1,34
Satış vadelerini uzattık/ vade farklarını düşürdük	7 (7,4)	13 (13,7)	5 (5,3)	49 (51,6)	21 (22,1)	95 (100,0)	3,67	1,18
Daha az stokla çalıştık	5 (5,3)	10 (10,5)	9 (9,5)	48 (50,5)	23 (24,2)	95 (100,0)	3,78	1,09
Stok yönetiminde etkinliği artıracak önlemler aldık	1 (1,1)	4 (4,2)	8 (8,4)	52 (54,7)	30 (31,6)	95 (100,0)	4,12	0,81
Atıl durumdaki varlıklarımızı elden çıkardık	25 (26,3)	15 (15,8)	6 (6,3)	27 (28,4)	22 (23,2)	95 (100,0)	3,06	1,56
Likiditesi/getirisi yüksek varlıklara ayrılan fonları artırdık	23 (24,2)	17 (17,9)	6 (6,3)	31 (32,6)	18 (18,9)	95 (100,0)	3,04	1,50

Özkaynak kullanarak finansmana ağırlık verdik	3 (3,2)	10 (10,5)	9 (9,5)	43 (45,3)	30 (31,6)	95 (100,0)	3,92	1,06
Finansman ihtiyacımızı eş-dosttan sağladık	24 (25,3)	16 (16,8)	6 (6,3)	31 (32,6)	18 (18,9)	95 (100,0)	3,03	1,51
Finansman ihtiyacımızı bankalardan sağladık	9 (9,5)	7 (7,4)	8 (8,4)	46 (48,4)	25 (26,3)	95 (100,0)	3,75	1,20
Bankalardan sağladığımız kredilerde daralma oldu	6 (6,3)	12 (12,6)	12 (12,6)	43 (45,3)	22 (23,2)	95 (100,0)	3,66	1,16
Bankalardan sağlanan kredi ödemelerimizi erteledik	12 (12,6)	16 (16,8)	9 (9,5)	38 (40,0)	20 (21,1)	95 (100,0)	3,40	1,33
Bankalar kredi taleplerimizde daha ağır koşullara yer verdiler	3 (3,2)	11 (11,6)	10 (10,5)	53 (55,8)	18 (18,9)	95 (100,0)	3,76	1,00
Bankalar kullandırdıkları kredileri geri çağırdılar	6 (6,3)	22 (23,2)	24 (25,3)	34 (35,8)	9 (9,5)	95 (100,0)	3,19	1,09
Personel sayısını azalttık	3 (3,2)	8 (8,4)	8 (8,4)	49 (51,6)	28 (28,4)	95 (100,0)	3,94	1,00
Maliyetlerimizi/giderlerimizi azaltıcı önlemler aldık	3 (3,2)	2 (2,1)	2 (2,1)	45 (47,4)	43 (45,3)	95 (100,0)	4,29	0,87
Fason üretime yöneldik	8 (8,4)	16 (16,8)	4 (4,2)	44 (46,3)	23 (24,2)	95 (100,0)	3,61	1,26
Siparişe dayalı üretim yaptık	8 (8,4)	7 (7,4)	5 (5,3)	53 (55,8)	22 (23,2)	95 (100,0)	3,78	1,14
Ürün fiyatını düşürdük	11 (11,6)	15 (15,8)	13 (13,7)	33 (34,7)	23 (24,2)	95 (100,0)	3,44	1,33
Yatırım projelerimizi erteledik	4 (4,2)	6 (6,3)	8 (8,4)	45 (47,4)	32 (33,7)	95 (100,0)	4,00	1,03

Tablo 2’de 2008 krizinin işletmeler üzerindeki finansal etkilerine göre dağılımları verilmektedir. Bu dağılımda 2008 krizinin işletmeler üzerindeki finansal etkilerini belirlemeye yönelik önermeler sıralanmış ve işletmeler bu önermelere farklı düzeylerde katıldıklarını belirtmişlerdir.

Buna göre; işletmelerin %73,6’lık kısmının satışlarında azalma olduğu, %75,9’luk kısmının alacaklarının tahsilinde sorun yaşadıkları, %38,9’luk kısmının alacakların tahsilinde faktoringden yararlandıkları, %73,7’lik kısmının satış vadelerini uzattıkları ve/veya vade farklarını düşürdükleri, %74,7’lik kısmının daha az stokla çalıştıkları, %86,3’lük kısmının stok yönetiminde etkinliği artıracak önlemler aldıkları, %49,6’lık kısmının atıl durumdaki varlıklarını elden çıkardıkları, %51,5’lik kısmının likiditesi/getirisi yüksek varlıklara ayrılan fonları artırdıkları, %76,9’luk kısmının öz kaynak kullanarak finansmana ağırlık verdikleri, %51,5’lik kısmının finansman ihtiyacını eş-dosttan sağladıkları, %72,9’luk kısmının finansman ihtiyacını bankalardan sağladıkları, %68,5’lik kısmının bankalardan sağladıkları kredilerde daralma olduğunu, %61,1’lik kısmının bankalardan sağladıkları kredi ödemelerini ertelediklerini, %74,7’lik kısmının bankaların kredi taleplerine daha ağır koşullara yer verdiklerini, %45,3’lük kısmının bankaların kullandırdıkları kredileri geri çağırdıkları, %80’lik kısmının personel sayısını azalttıkları, %92,7’lik kısmının maliyetlerini veya giderlerini azaltıcı önlemler aldıkları, %70,5’lik kısmının fason üretime yöneldikleri, %79’luk kısmının siparişe dayalı üretim yaptıkları, %56,9’luk kısmının ürün fiyatını düşürdükleri, %81,1’lik kısmının yatırım projelerini erteledikleri görülmektedir.

4.5. İşletmelerin Finans Yöneticisi Bulundurup Bulundurmamaları İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin finans yöneticisi bulundurup bulundurmama durumlarına göre krizin finansal etkileri arasındaki ilişki incelenmiş olup, bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₁: Finans yöneticisi bulunduran işletmeler ile bulundurmamayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Bu farkı araştırmak için Bağımsız Örneklem T-Testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. İşletmelerin Finans Yöneticisi Bulundurup Bulundurmamaları İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişki

Finans Yöneticisi		N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	T	Serbestlik Derecesi	P
Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri	Evet	69	3,521	0,602	-2,166	93	0,037
	Hayır	26	3,810	0,566			

Finans yöneticisi bulunduran işletmelerin çoğunlukta oldukları görülmektedir. Finans yöneticisi bulundurmayan işletmelerin ekonomik krizden etkilenmedüzeyleri (A.O. = 3,810), finans yöneticisi bulunduran işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeylerinden (A.O. = 3,521) daha yüksektir. İstatistiksel olarak da, finans yöneticisi bulunduran ve bulundurmayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenmedüzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur($p < 0,05$). Bir başka deyişle finans yöneticisi bulunduran işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenmedüzeyleri, finans yöneticisi bulundurmayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri birbirinden farklıdır.

T-testi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, finans yöneticisi bulunduran işletmelerin kriz döneminde finansal yönden daha az etkilendikleri sonucu elde edilmiştir.

4.6. İşletmelerin Finansal Planlama Yapıp Yapmaması İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin finansal planlama yapıp yapmama durumuna göre krizin finansal etkileri arasındaki ilişki incelenmiş olup, bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₂:Finansal planlama yapan işletmeler ile yapmayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Bu farkı araştırmak amacıyla Bağımsız Örneklemeler için T-Testi yapılmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Tablo 4. İşletmelerin Finansal Planlama Yapıp Yapmaması İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişki

Finansal Planlama		N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	T	Serbestlik Derecesi	P
Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri	Evet	76	3,531	0,571	-2,289	93	0,024
	Hayır	19	3,877	0,664			

Katılımcı işletmelerin 76 tanesi finansal planlama yaptıklarını, 19 tanesi ise yapmadıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla finansal planlama yapan işletmelerin çoğunlukta oldukları görülmektedir. Finansal planlama yapmayan işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeyleri (A.O. = 3,877), finansal planlama yapan işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeylerinden (A.O. = 3,571) daha yüksektir. İstatistiksel olarak da, finansal planlama yapan ve yapmayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur($p < 0,05$). Bir başka deyişle finansal planlama yapan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, finansal planlama yapmayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri birbirinden farklıdır.

T-testi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, finansal planlama yapan işletmelerin kriz döneminde finansal yönden daha az etkilendikleri sonucu elde edilmiştir.

4.7. İşletmelerin İhracat Yapıp Yapmamaları İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin ihracat yapıp yapmama durumlarına göre krizin finansal etkileri arasındaki ilişki incelenmiş olup, bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₃:İhracat yapan işletmeler ile yapmayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Bu farkı araştırmak için Bağımsız Örneklem T-Testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. İşletmelerin İhracat Yapıp Yapmamaları İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişki

İhracat		N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	T	Serbestlik Derecesi	P
Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri	Evet	43	3,358	0,550	-3,807	93	0,000
	Hayır	52	3,800	0,576			

Katılımcı işletmeler arasında 43 tanesinin ihracat yaptığı, 52'sinin ise yapmadığı görülmektedir. İhracat yapmayan işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeyleri (A.O. = 3,800), ihracat yapan işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeylerinden (A.O. = 3,358) daha yüksektir. İstatistiksel olarak da, ihracat yapan ve yapmayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur(p<0,05). Bir başka deyişle ihracat yapan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, ihracat yapmayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri birbirinden farklıdır.

T-testi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, ihracat yapan işletmelerin kriz döneminde finansal yönden daha az etkilendikleri, yapmayanların ise daha fazla etkilendikleri sonucu elde edilmiştir.

4.8. İşletmelerin İthalat Yapıp Yapmamaları İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin ithalat yapıp yapmama durumlarına göre krizin finansal etkileri arasındaki ilişki incelenmiş olup, bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₄:İthalat yapan işletmeler ile yapmayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Bu farkı araştırmak için Bağımsız Örneklem T-Testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 6. İşletmelerin İthalat Yapıp Yapmamaları İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişki

İthalat		N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	T	Serbestlik Derecesi	P
Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri	Evet	37	3,423	0,570	-2,332	93	0,022
	Hayır	58	3,713	0,602			

Katılımcı işletmeler arasında 37 tanesinin ithalat yaptığı, 58'inin ise yapmadığı görülmektedir. İthalat yapmayan işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeyleri (A.O. = 3,713), ithalat yapan işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeylerinden (A.O. = 3,358) daha yüksektir. İstatistiksel

olarak da, ithalat yapan ve yapmayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur($p<0,05$). Bir başka deyişle ithalat yapan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, ithalat yapmayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri birbirinden farklıdır.

T-testi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, ithalat yapan işletmelerin kriz döneminde finansal yönden daha az etkilendikleri sonucu elde edilmiştir.

4.9. İşletmelerin Finansal Kararların alınmasında İşletme Dışından Profesyonel Destek Alıp Almamaları İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alıp almama durumlarına göre krizin finansal etkileri arasındaki ilişki incelenmiş olup, bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₅: Finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alan işletmeler ile almamayan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Bu farkı araştırmak için Bağımsız Örneklem T-Testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 7. İşletmelerin Finansal Kararların Alınmasında İşletme Dışından Profesyonel Destek Alıp Almamaları İle Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Arasındaki İlişki

Finansal Kararların Alınmasında İşletme Dışından Profesyonel Destek		N	Aritmetik Ortalama	Standart Sapma	T	Serbestlik Derecesi	P
Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri	Evet	25	3,356	0,435	-2,414	93	0,018
	Hayır	70	3,687	0,633			

Finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alan işletmelerin çok fazla olmadığı görülmektedir. Finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek almamayan işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeyleri (A.O. = 3,687), finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alan işletmelerin ekonomik krizden etkilenme düzeylerinden (A.O. = 3,358) daha yüksektir. İstatistiksel olarak da, finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alan ve almamayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunmuştur($p<0,05$). Bir başka deyişle finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek almamayan işletmelerin ekonomik krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri birbirinden farklıdır.

T-testi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alan işletmelerin kriz döneminde finansal yönden daha az etkilendikleri sonucu elde edilmiştir.

Tablo 8. İşletme Bilgileri Çerçevesinde Krizden Etkilenme Derecesindeki Farklılaşmaya İlişkin Varyans Analizi

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	P Anlamlılık
Faaliyet Yılı	Gruplar Arası	2,930	4	0,732	2,108	0,086
	Gruplar İçi	31,272	90	0,347		
	Toplam	34,201	94			
Gruplar Arası		5,856	6	0,976	3,030	0,010*

		Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F Değeri	P Anlamlılık
Faaliyet Alanı	Gruplar İçi	28,345	88	0,322		
	Toplam	34,201	94			
Hukuki Yapısı	Gruplar Arası	4,962	3	1,654	5,148	0,002*
	Gruplar İçi	29,239	91	0,321		
	Toplam	34,201	94			
Kimler Tarafından Yönetildiği	Gruplar Arası	3,765	3	1,255	3,753	0,014*
	Gruplar İçi	30,436	91	0,334		
	Toplam	34,201	94			
Çalışan Sayısı	Gruplar Arası	3,050	4	0,763	2,203	0,075
	Gruplar İçi	31,151	90	0,346		
	Toplam	34,201	94			

*: %5 önem düzeyinde anlamlılığı ifade etmektedir.

4.10. İşletmelerin Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Faaliyette Buldukları Yıllara Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, faaliyette buldukları yıllara göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₆: İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, faaliyette buldukları yıllara göre farklılık göstermektedir.

Bu farklılığı araştırmak için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, faaliyette buldukları yıllara göre anlamlı bir farkın olup olmadığına tek yönlü varyans analizi ile bakıldığında; ilgili bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir.

Varyans analizi testine göre, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri faaliyette buldukları yıllara göre farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Bir başka deyişle, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri ile faaliyet süreleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Varyans analizi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri faaliyette buldukları yıllara göre farklılık arz etmemektedir.

4.11. İşletmelerin Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Faaliyette Buldukları Alana Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, faaliyette buldukları alana göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₇: İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, faaliyette buldukları alana göre farklılık göstermektedir.

Bu farklılığı araştırmak için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, faaliyette buldukları alana göre anlamlı bir farkın olup olmadığına tek yönlü varyans analizi ile bakıldığında; ilgili bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir.

Varyans analizi testine göre, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri faaliyette buldukları alana göre farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Bir başka deyişle, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri ile faaliyet alanları arasında anlamlı bir fark vardır.

Varyans analizi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri faaliyette buldukları alana göre farklılık arz etmektedir.

Bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Tukey testi yapılmış olup, faaliyet alanı entegre üretim olan işletmeler ile faaliyet alanı dokuma olan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır ($\text{sig}=0,034$ Tukey testine göre). Buna göre entegre üretim vedokuma yapan işletmelerin krizin finansal etkilerinden daha fazla etkilendikleri, aynı zamanda birbiriyle daha fazla etkileşim içerisinde olduğu söylenebilir.

4.12.İşletmelerin Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Hukuki Yapılarına Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, hukuki yapılarına göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₈:İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, hukuki yapılarına göre farklılık göstermektedir.

Bu farklılığı araştırmak için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, hukuki yapılarına göre anlamlı bir farkın olup olmadığına tek yönlü varyans analizi ile bakıldığında; ilgili bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir.

Varyans analizi testine göre, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri hukuki yapılarına göre farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Bir başka deyişle, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri ile hukuki yapıları arasında anlamlı bir fark vardır.

Varyans analizi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri hukuki yapılarına göre farklılık arz etmektedir. Bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Tukey testi yapılmış olup, hukuki yapıları anonim şirket olan işletmeler ile hukuki yapıları şahıs şirketi olan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır ($\text{sig}=0,027$ Tukey testine göre). Bunun yanı sıra hukuki yapıları anonim şirket olan işletmeler ile hukuki yapıları diğer (halka açık anonim şirket, kollektif şirket) olan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır ($\text{sig}=0,02$ Tukey testine göre).

4.13.İşletmelerin Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri Kimler Tarafından Yönetildiğine Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, kimler tarafından yönetildiğine göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H₉:İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, kimler tarafından yönetildiğine göre farklılık göstermektedir.

Bu farklılığı araştırmak için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 8'deki gibi özetlenmiştir.

İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, kimler tarafından yönetildiğine göre anlamlı bir farkın olup olmadığına tek yönlü varyans analizi ile bakıldığında; ilgili bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir.

Varyans analizi testine göre, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri kimler tarafından yönetildiğine göre farklılık göstermektedir ($p < 0,05$). Bir başka deyişle, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri ile işletmelerin yöneticileri arasında anlamlı bir fark vardır.

Varyans analizi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri kimler tarafından yönetildiğine göre farklılık arz etmektedir. Bulunan bu farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit etmek için Tukey testi yapılmış olup, yöneticileri aile üyeleri olan işletmeler ile yöneticileri profesyonel yöneticiler olan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır ($\text{sig} = 0,024$ Tukey testine göre). Bunun yanı sıra yöneticileri ortaklar olan işletmeler ile yöneticileri profesyonel yöneticiler olan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır ($\text{sig} = 0,011$ Tukey testine göre).

4.14. İşletmelerin Krizin Finansal Etkilerinden Etkilenme Düzeyleri İstihdam Edilen Çalışan Sayısına Göre Farklılık Gösterip Göstermediğine İlişkin Analiz Ve Bulgular

Burada araştırmaya katılan işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, istihdam edilen çalışan sayısına göre farklılık gösterip göstermediği incelenmiş ve bu bağlamda şu hipotez geliştirilmiştir:

H_{10} : İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, istihdam edilen çalışan sayısına göre farklılık göstermektedir.

Bu farklılığı araştırmak için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi yapılmış ve sonuçlar aşağıdaki gibi özetlenmiştir.

İşletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri, istihdam edilen çalışan sayısına göre anlamlı bir farkın olup olmadığına tek yönlü varyans analizi ile bakıldığında; ilgili bulgular Tablo 8'de gösterilmiştir.

Varyans analizi testine göre, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri istihdam edilen çalışan sayısına göre farklılık göstermemektedir ($p > 0,05$). Bir başka deyişle, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri ile istihdam edilen çalışan sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık yoktur.

Varyans analizi sonuçları ve gruplara ait ortalamalar birlikte değerlendirildiğinde, işletmelerin krizin finansal etkilerinden etkilenme düzeyleri istihdam edilen çalışan sayısına göre farklılık arz etmemektedir.

SONUÇ

2008 yılında başlayan ve birçok ülke ekonomisini etkisi altına alan ekonomik kriz, ABD ve Avrupa Birliği ülkeleri başta olmak üzere birçok ekonominin durgunluğa girmesine neden olmuştur. Ülkemizde ekonomik krizin etkileri 2008 yılının son çeyreğinde artmaya başlamıştır. Yaşanan kriz ülke ekonomisinde hayati öneme sahip olan ve ekonomik büyümenin temelini oluşturanküçük ve orta büyüklükteki işletmeleri çok fazla etkilemiştir.

Çalışmada elde edilen sonuçları aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

-Katılımcı işletmelerin kriz döneminde satışlarında azalma olduğu, alacakların tahsilinde sorun yaşadıkları ve bunun için satış vade farklarını düşürdükleri, stok etkinliğini artıracak önlemler aldıkları görülmektedir.

-Kriz döneminde işletmelerin finansman ihtiyacını daha çok öz kaynak kullanarak karşıladıkları bunun yanı sıra banka ve eş-dosttan sağladıkları görülmektedir.

-Kriz döneminde işletmelerin %92,7'lik kısmının maliyetlerini veya giderlerini azaltıcı önlemler aldıkları ve bunun için personel sayısını azalttıkları, üretimlerinin daha çok fason ve siparişe dayalı olduğu, likiditeyi artırmak hesabına yeni yatırım projelerini erteledikleri gözükmektedir.

-Finans yöneticisi bulunduran ve finansal planlama yapan işletmelerin çoğunlukta oldukları ve bu işletmelerin kriz döneminde finansal yönden daha az etkilendikleri görülmektedir.

-Katılımcı işletmelerin 43 tanesinin ihracat yaptığı, 52'sinin ise yapmadığı, 37 tanesinin ithalat yaptığı, 58'inin ise yapmadığı, ihracat ve ithalat yapan işletmelerin kriz döneminde finansal yönden daha az etkilendikleri, yapmayanların ise daha fazla etkilendikleri görülmektedir.

-Finansal kararların alınmasında işletme dışından profesyonel destek alan işletmelerin azınlıkta olduğu ve bu işletmelerin krizden daha az etkilendikleri görülmektedir.

-İşletmelerin krizden etkilenme derecesi, işletmenin faaliyet yaşı ve istihdam ettiği işçi sayısına göre farklılık göstermemekte, hukuki yapısı, yönetim yapısı ve faaliyet alanına göre farklılık göstermektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre aşağıdaki önerileri sıralamak mümkündür:

-KOBİ'ler kriz döneminde likidite ve karlılık dengelerini iyi ayarlamalı, stoklarını daha çabuk likiditeye çevirmeleri, alacaklarını tahsil kabiliyetlerini artırmaları ve likiditesi yüksek varlıkları tercih etmeleri gerekir.

-KOBİ'ler kriz döneminde likiditeyi arttırmak ve belirsizliğe neden olabilecek riskleri azaltmak adına yeni yatırımlara girmemeleri gerekir.

-KOBİ'ler kriz döneminde ihracat olanaklarını artırarak likidite girişi sağlamaları gerekir.

-Kriz döneminde KOBİ'lerin faaliyetlerini sürdürmeleri için bu işletmelere destek olunmalıdır. Burada özellikle devlete önemli görevler düşmektedir. Alınan kredilerin ödemelerinde kolaylık sağlanması, vadenin uzatılması veya ucuz kredi sağlanması gerekmektedir.

-KOBİ'lerin önemli finansman sorunlarından biri olarak gösterilen alacakların tahsil edilememesi sorunu, modern finansman tekniklerinden factoring ile en aza indirilebilir.

-KOBİ'ler kurumsallaşarak ve profesyonel yöneticileri istihdam ederek krizin etkilerini minimize edebilirler.

Tüm dünyada etkisini gösteren ekonomik krizin küresel bir yapıya sahip olmasına rağmen, çalışmanın sadece Kahramanmaraş'ta tekstil sektöründe faaliyet gösteren KOBİ'leri kapsamı bu çalışmanın önemli sınırlamalarından biridir. Bu bakımdan çalışmanın taşrada faaliyet gösteren benzer nitelikteki diğer illerde benzer nitelikteki işletmeler üzerinde yapılması daha kapsamlı sonuçlar verecektir. Ayrıca yapılacak çalışmaların ülke genelini kapsayacak şekilde ve sektörel açıdan karşılaştırmalı olarak yapılması krizin etkilerini daha ayrıntılı ortaya konulmasını sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ALP, A. ve OĞUZ, F., 2011. Yeni Finansal Düzen Krizlerin Sonu mu?, 1. Baskı, Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş., İstanbul, 360s.

ALPTEKİN, E., 2009. "Küresel Krizin Türkiye Ekonomisi ile Sanayisine Yansımaları ve Dipten En Az Zararla Çıkış Yolları", İzmir Ticaret Odası Ar&Ge Bülten, ss. 5-12.

AYDOĞUŞ, O., 2009. "2008-09(?) Küresel Krizi'nden Geçerken Türkiye Ekonomisi Üzerine Bazı Gözlem ve Değerlendirmeler", TİSK Akademi Dergisi, 4(2), ss. 26-49.

AYRIÇAY, Y., 2010. "Ekonomik Krizin Sanayi Kuruluşları Üzerine Etkisi: İşletme Finansına İlişkin Bir Çalışma", Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), ss. 171-193.

BİLGE, O., 2009. Ekonomik Krizlerin Yoksulluk Üzerine Etkileri, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 159s.

- COŞKUN, Y.S. ve BALATAN, Z., 2009. “Küresel Mali Krizin Bankacılık Sektörüne Etkileri Ve Türk Bankacılık Sektörünün Veri Zarflama Analizi İle Bilançoya Dayalı Mali Etkinlik Analizi” 12. İktisat Öğrencileri Kongresi, 8-9 Mayıs, İzmir, Ege Üniversitesi, ss.1-50.
- ÇADIRCI, H., 2011. “2008 Küresel Ekonomik Krizin KOBİ'lere Etkisi Ve Isparta İli Örneği”, Yüksek Lisans Projesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- ÇELİK, F., 1996. “Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletmelere Sağlanan Finanssal Destekler ve Etkinliği”, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ÇETİN, C., 1996. Yeniden Yapılanma, Girişimcilik, Küçük ve Orta Boy İşletmeler ve Bunların Özendirilmesi, Der Yayınları, İstanbul, 192s.
- ÇİÇEK, U. ve HATIRLI, S.A., 2009. “Küresel Ekonomik Krizin Türkiye İmalat Sanayi Sektörüne Etkilerinin Analizi”, Uluslararası Davraz Kongresi, 24-27 Eylül, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi, ss. 545-555.
- DURŞUN, G.D., 2012. “Krizlerin İmalat Sektörü Üzerindeki Etkilerinin Finansal Rasyolarla Analiz Edilebilirliği ve 2008 Örneği”, Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Malatya.
- DÜZCE, Ç., 2007. “Türkiye’de KOBİ’lerin Finansal Sorunları ve Alternatif Finansman İmkânları”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, İstanbul.
- EKŞİ, H.İ., 2007. “Finansal Krizlerin KOBİ’ler Üzerindeki Etkileri ve Başarılı-Başarısız KOBİ’lerin Kriz Dönemi Stratejileri”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- ERDOĞAN, B., 2006. “Gelişmekte olan ülkelerde Finansal Krizler Ve Finansal Kriz Modelleri”, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.
- ERDOĞAN, H. H., 2010. “Global Mali Krizin KOBİ’lerin Finansal Yapıları Üzerine Etkileri: İzmir İli Tekstil Sektöründe Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Isparta.
- EROL, M., 2010. “Ekonomik Kriz Ve KOBİ’ler”, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 5(1), ss. 165-181.
- GAFUROĞLU, Ş., 2007. “Ekonomik Krizlerin Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler Üzerindeki Etkilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- KARACİBİOĞLU, S. R., 2007. “KOBİ’lerin Finansman Sorunları ve Çözüm Önerileri:Muğla Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- KILIÇ, S. ve ÖZDEMİR, E., 2011. “KOBİ’ler ve Küresel Ekonomik Kriz (2008 - ?) : Pazarlama Açısından Bursa ilinde Bir Alan Araştırması”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, Nisan, ss. 181-202.
- KINAYTÜRK, Z., 2006. “1990 Yılından Sonra Yaşanan Ekonomik Krizlerin Küçük Ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ) Üzerindeki Etkileri”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Isparta.
- KORKMAZ, Y., 2009. Kahramanmaraş’ta Faaliyet Gösteren KOBİ Niteliğindeki İşletmelerin Finansman Sorunları, Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Kahramanmaraş.

- ÖNDER, İ., 2009. “Küresel Kriz ve Türkiye Ekonomisi”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, (42), ss. 12-25.
- SARPKAYA, S.S., 2009. “Finansal Krizler Ve Kriz Dönemlerinde Uygulanan Para politikası Araçları” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Ankara.
- SOYSAL, A., KARASOY H. A. ve ALICI S., 2009. “KOBİ’lerde Kriz Yönetimi: K.Maraş’ta Tekstil Sektöründeki Bir Uygulama,” Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (21), ss. 431-446.
- TİTİZ, İ., 2003. “Kriz Dönemi Yönetimsel Kararların Kriz Sonrası İşletme Stratejileri Üzerine Etkileri”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8(2), ss. 111–123.
- TÜRKÖZ, P., 2008. “KOBİ’lerin Finansman Sorunu ve Bankaların KOBİ’lere Yaklaşımı: Isparta Alan Araştırması”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- TOGAN, S., 2009. “Küresel Kriz ve Türkiye”, TİSK Akademi, 4(2), ss. 6-25.
- ÜNAL, A. ve KAYA, H., 2009. “Küresel Kriz ve Türkiye”, Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi, ss. 1–35.
- YALÇIN, İ., 2006. “Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Sorunları Çerçevesinde Finansman Sorunu ve Çözümüne Katkı Olarak Kredi Garanti Fonları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE İşletme ABD, Ankara.
- YAVUZ, S. Ve ASLAN, İ., 2012. “Türkiye’de 2008 Küresel Finansal Krizi : Krizin Erzincan İline Etkileri Ve Beklentiler” Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 13(1), ss. 179-194.
- YILDIRIM, S., 2010. “2008 Yılı Küresel Ekonomi Krizinin Dünya Ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 12(18), ss. 47-55.
- YILMAZ, B., 2002. “Avrupa Birliği Sürecinde Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin Ekonomideki Yeri ile Finansman Sorunları ve Denizli Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- YÜCEL, H., 2007. “Uluslar Arası Pazarlarda KOBİ’lerin Rolü” <http://www.igeme.org.tr/tur/bakis/sayi%2026/bakis26106.htm>, (14.11.2012).
- YÖRÜK, N., ve BAN, Ü., 2003. KOBİ’lerin Finansman Sorunları Ve Finansman Sorunlarının Kaynaklarının Belirlenmesine Yönelik Uygulama, Gazi Kitabevi, Ankara, 155s.
- YÖRÜK, N., 2001. “Son Ekonomik Krizin KOBİ’ler Üzerine Etkisi ve Tokat İli Örneği”, G.Ü. İİBF Dergisi, 3(2), ss. 103-122.